

BOLA SHAXSINING RIVOJLANISHIDA TARBIYANING O'RNI.

*Samarqand davlat universitetining
Kattaqo'rg'on filiali. Ijtimoiy ish yo'nalish talabasi.*

Muallif: Xamidova Sevara.

Ilmiy rahbar: Ishmurodov Bunyodjon.

Anotatsiya : Ushbu maqolada tarbiya va bola shaxsining rivojlanishida tarbiyaning roli haqida ma'lumot berilgan. Bola shaxsining rivojlanishiga ta'sir etuvchi omillar hamda tarbiyaning shaxs kamolotiga ta'siri haqida bayon etilgan. Hozirgi shiddat bilan rivojlanib kelayotgan mamlakatimizning qay darajada yuksalishi, o'sib kelayotgan yosh avlodning ta'lim tarbiyasiga bevosita bog'liq hisoblanadi. Rivojlanish kishidagi jismoniy, ruhiy va ijtimoiy jarayon bo'lib, u barcha tug'ma va egallangan miqdor va sifat o'zgarishlarini o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar. maktabgacha ta'lim, mehnat, tarbiya, ta'lim, o'yin, mashg'ulot, shaxs, oila, tashqi muhit, irsiyat, tug'ma qobiliyat.

Bola shaxsining shakllanishiga ta'sir etuvchi asosiy ijtimoiy omillarga: xalq maorifining barcha bo'g'inlarini o'z ichiga oluvchi hamma o'quv-tarbiya muassalari, maktabdan tashqari, madaniy-ma'rifiy muassasalar, ijtimoiy tashkilotlar, axborotni tarqatish ommaviy vositalari va oila kiradi. Inson ijtimoiy muhitning mahsulidir. Bu muhit o'zgarishi bilan insonda ham o'zgarishlar yuz beradi. Inson shaxsida uning o'zi yashab turgan ijtimoiy muhit, ya'ni uning hayot sharoiti, qaysi sinfga mansubligi va hokazolar aks etadi. Ijtimoiy sharoit tubdan o'zgarsa, kishining ma'naviy qiyofasi ham butunlay o'zgaradi. Insonning ijtimoiylashishi, jamiyatga kirib kelishi oiladan boshlanadi. Bola shaxsining shakllanishida oilaning roli benihoya kattadir. Oila kishida dastlabki ijtimoiy va axloqiy tasavvurlarning, xarakterning shakllanishi uchun shart-sharoit yaratadi, hissiy sohaning rivojlanishiga ta'sir etadi. Bolaning oilada tutgan o'rni shu oilada nechta bola tarbiyalanishiga ham bog'liq. Bolani qurshab turgan kattalar uning

hayotini saqlash sog'ligini mustahkamlash, uni noxush ta'sirlardan himoya qilish, teverak-atrofdagilari bilan munosabatda bo'lishi haqida g'amxo'rlik qiladilar. Tarbiya va ta'lim jarayonida katta yoshli odam bolaga tushunarli bo'lgan mazmunni tanlaydi, uning o'zlashtirishiga rahbarlik qiladi, bola shaxsini rivojlantirishda tarbiyaning yetakchilik roli shu bilan belgilanadi. Bunda bolaning ruhiy-fiziologik imkoniyatlari, ularning jo'shqinligi hisobga olinadi. Shu munosabat bilan tarbiya jarayonining o'zi doimiy bo'lib qolmaydi. U o'zgarib boradi: uning mazmuni boyiydi va murakkablashadi, shakllari o'zgaradi, o'sayotgan odam shaxsiga ta'sir ko'rsatish usullari tobora xilma-xil bo'lib boradi. Tarbiyaning o'zgarishi bolaning «eng yaqin rivojlanish zonalarini» (L. S. Vigotskiy) bilan bog'liq bo'lib, ular ancha murakkab mazmundagi bilimlar, ko'nikmalar, faoliyat turlari va hokazolarni o'zlashtirishga ruhiy-fiziologik imkoniyatlar paydo bo'lishi bilan ajralib turadi (masalan, emaklashdan keyin yurish; bijir-bijirdan keyin faol nutqni o'zlashtirish; ancha miqdordagi tasavvurlarga ega bo'lgandan keyin tushunchalar darajasidagi bilimlarni o'zlashtirish; buyum asosidagi o'yin, mehnat faoliyatining vujudga kelishi va hokazo). Tarbiya va ta'lim «eng yaqin rivojlanish zonasi»ga asoslanib, bugungi rivojlanish darajasidan oldinda boradi va bolaning rivojlanishini olg'a harakatlantiradi. Bola shaxsi uning butun hayoti davomida shakllanib boradi, ammo mustaqil mehnat faoliyatiga o'tgan vaqtda uning xarakteridagi asosiy xususiyatlar tarkibtopgan bo'ladi. Mehnat jamoasida bir necha yil ishlagandan keyin u ishlab chiqarishda yoshkadrlarga murabbiylik qilishi, oilaviy turmush qurgandan keyin dunyoqarashida ham o'zgarishlar yuz beradi. Endi u to'plagan va idrok etilgan hayotiy tajribani yosh avlodga o'rgata boshlaydi. Demak, inson shaxs sifatida tabiat in'om etgan hamda tarbiya va ijtimoiy shakllanish sharoitlariga qarab muayyan tarzda rivojlangan iste'dodlar hamda uning butun hayoti davomida atrofdagi voqe'lik bilan o'zaro aloqasi vositasida hosil bo'lgan xususiyat va xislatlarning murakkab majmuidan iboratdir. Natijada har bir kishining shaxsiyatida unga muayyan jamiyatning vakiliga, uning ijtimoiy guruhiga xos ijtimoiillashtirilgan xususiyatlar hamda shaxs sifatida unga mansub bo'lgan o'ziga xos psixologik xususiyatlar bo'lishi mumkin. Bu xususiyatlar esa barcha tashqi omillarning

shaxsga ta'siri natijasida yuzaga keladi va uning o'ziga xos xulq-atvoriga namoyon bo'ladi. Ijtimoiy muhit shaxsning shakllanishiga va rivojlanishiga hal qiluvchi ta'sir ko'rsatadi. Ayni vaqtda insonning ijtimoiy faolligi, faoliyati ta'sirida ijtimoiy muhit o'zgaradi bu o'zgarishlar jarayonida odamlarning o'zlari ham o'zgaradi. Ijtimoiy muhit bola shakllanishida hal qiluvchi omil hisoblandi oilaviy sharoit ham aslida kichik ijtimoiy muhit hisoblandi lekin bunda bola to'lig'icha shakllanmaydi. Bola maktabga chiqilib haqiqiy ijtimoiy muhitga kiradi yon atrofdagilar bilan munosabati tubdan o'zgaradi va ijtimoiy muloqotni o'rganadi. Oilasida ota - onasiga qilgan erkaliklarni yo'qotib shaxs bo'lib shakllana boshlaydi. Ijtimoiy muhitda muomala madaniyati ham shakllanadi kimga, qaysi paytda qanday munosabatda bo'lish jarayonlarini o'rganadi. Bola tug'ilganida hayvoniy hislatlar bilan tug'iladi, huddi hayvon kabi bo'ladi ijtimoiy muhit bolani rivojlantiradi shaxs sifatida shakllantiradi. Hayvoniy hislatlardan yiroqlashib shaxs bo'lib shakllanadi. Ijtimoiy muhit bola rivojlanishi uchun muhim bo'lganligi sababli juda ko'p olimlar ijtimoiy muhitning bola rivojlanishiga ta'sirini o'rganib chiqadi. Odam shaxsining rivojlanishi bir qancha bosqichlardan o'tadi. Har bir navbatdagi bosqich avvalgisi bilan mustahkam bog'liq bo'ladi, avval erishilgan bosqich yanada yuqoriroq, bosqichning tuzilishiga uzviy tarzda qo'shiladi. Ilk yosh bosqichida shakllanadigan rivojlanish odam uchun vaqtincha emas, doimiy ahamiyatga ega bo'ladi. Mazmun, metodlar, tashkil etish shakllari aloqadorligi birinchi bosqichdan oxirigacha tarbiyaning o'ziga xos xususiyati hisoblanadi. Bola shaxsini rivojlantirishda tarbiyaning hal qiluvchi roli ko'zi ojiz va kar bolalar uchun mo'ljallangan jamoat muassasalarida ayniqsa, aniq namoyon bo'ladi. Bunday bolalar uchun ishlab chiqilgan tarbiya sistemasi ularni turmushga va mehnat faoliyatiga tayyorlashni ta'minlaydi.

Xulosa. O'zlashtirilgan bilimlar va rivojlangan aqliy qobiliyatlarni bolalar xilma-xil o'yinlarda va mehnatda qo'llaydilar. Bularning hammasi bola shaxsining rivojlanishi ga ta'sir etadi, unda faoliyatning yangi mazmuniga qiziqishni shakllantiradi. Tarbiyachi tarbiyalanuvchida kuchli faoliyat ehtiyojini uyg'otib, yangi xulq-atvor sifatlarini shakllantirishga yordam bergandagin kutilgan

natijalarga erishiladi.

Foydalanilgan adabyotlar:

1.Hasanboyeva O., Tadjieva M., Toshpulatova Sh. va boshq. Maktabgacha ta'lim pedagogikasi. T.: Ilm-ziyo, 2012.

2.Имомова Ш.М., НороваФ.Ф. УЧЕБНЫЕ МЕТОДЫ ОРГАНИЗАЦИИ СПОРТИВНООЗДОРОВИТЕЛЬНЫХ МЕРОПРИЯТИЙ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ// Вестник науки и образования, 2021. № 9 (112). Часть 2. С.38.

3.Ganiyeva, M. (2021). Effective Methods of TRIZ.

4.Ганиева, М. А., & Жумаева, Ш. Х. (2018). Формирование методов групповой работы с учащимися общеобразовательных школ. Вопросы науки и образования, (10 (22)), 149-151.

5.Maftuna, G. (2021). Effective ways to Use Triz (The Theory of Inventive Problem Solving) in Elementary School. Pindus Journal of Culture, Literature, and ELT, 9, 85-88.